

KONKURENTNOST POŠTANSKIH OPERATORA SA STANOVIŠTA EFIKASNOSTI

Dragana Šarac¹, Ivana Bajić²

¹Fakultet tehničkih nauka Novi Sad

²Fakultet za menadžmet u saobraćaju i komunikacijama, Berane, CG

Saržaj: *Ovaj rad razmatra konkurentnost javnog i privatnih poštanskih operatora, sa stanovišta proizvodne, alokativne i inovativne efikasnosti. Cilj rada je da se razmotri postojeća i željena efikasnost operatera kako bi se zadovoljile ukupne potrebe za poštanskim uslugama u Srbiji.*

Ključne reči: *efikasnost, poštanski operator*

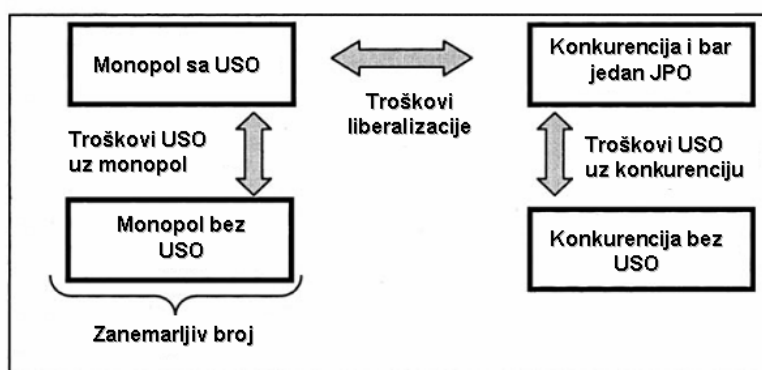
1. Uvod

Na budućnost poštanskog sektora, poslednjih dvadeset godina, gleda se sa pesimizmom. Od informaciono-komunikacionih tehnologija koje se razvijaju, očekuje se da zamene postojeće poštanske tehnologije, kao što je i bio slučaj sa svim ranijim novim tehnologijama u drugim sektorima. Međutim, uprkos ovako pesimističkom gledanju na razvoj poštanskog sektora, rast obima poštanskih pošiljaka i dalje je prisutan, iako po mnogo nižoj stopi rastu nego što je to slučaj sa elektronskom poštom (e-mailom). Samo pojedini javni poštanski operatori zabeležili su stagnaciju ili pad pojedinih vrsta poštanskih usluga. Razlozi stagnacije ili pada usluga javnih poštanskih operatora, skrivaju se u rastu pošiljaka kod privatnih poštanskih operatora, nakon liberalizacije tržišta i nerešenom statusu direktne pošte i pošte za oglašavanje. Troškovi obezbeđivanja univerzane poštanske usluge i troškovi liberalizacije tržišta značajno utiču na smanjenje efikasnosti javnih operatora [1].

Poštanski sektor nalazi se na raskrsnici tri tržišta koja su od vitalnog značaja za ekonomiju: komunikacije, reklame i transporta/logistike; i od značaja za ekonomski rast i otvaranje novih radnih mesta. U Evropskoj uniji prihod poštanskog sektora čini 1% BDP.

Poštanski sektor u razvijenim zemljama je prošao kroz proces liberalizacije, slične onoj koja se odvija u drugim uslužnim delatnostima. U ekonomskoj literaturi, tržišna konkurencija smatra se jednim od glavnih determinanti efikasnosti. Uprkos značaju ovog pitanja, empirijski dokazi o efektima liberalizacije u poštanskom sektoru još uvek su ograničeni. Postoji nekoliko studija koje su ocenile posledice liberalizacije na efikasnost poštanskih operatora i celokupnog poštanskog sektora. Među postojećim radovima, najznačajniji su oni koji su posvećeni analizi pojedinih nacionalnih slučajeva. Norsvorthi i sar. (1991) i Kristensen i sar. (1993) primenjuju funkcije za analizu troškova

Poštanske službe SAD. Rezultati njihove analize ukazuju na prisustvo ekonomije obima u poštanskoj delatnosti. Mizutani i Uranishi (2003) analizirajući tržište paketskih usluga u Japanu dobili su rezultate koji ukazuju na veći rast stope produktivnosti novih privatnih poštanskih operatera u odnosu na javnog poštanskog operatera. [2].

Slika 1. Troškovi USO i troškovi liberalizacije

Cilj ovog rada je da se odredi nivo i evolucija produktivnosti i efikasnosti poštanskih operatera i analizira stanje u Srbiji nakon delimične liberalizacije poštanskog tržišta.

2. Pojam efikasnosti

Efikasnost (fr. efficacité; engl. efficiency) je pojam koji označava delotvornost, podobnost da se izazove određen učinak, određen utisak (Kukoleča, 1990). Efikasnost podrazumijeva što bolje iskorišćenje ljudskih i materijalnih resursa u procesu proizvodnje.

Razlikujemo dinamičku i statičku efikasnost u zavisnosti da li se posmatra u datom trenutku ili u određenom vremenskom periodu, kao i mikro i makro efikasnost, u zavisnosti da li je reč o alokaciji na nivou preduzeća/operatora ili cele privrede.

Makro efikasnost podrazumeva takvu alokaciju proizvođačkih činilaca i dobara između proizvođača i potrošača, koja svakom učesniku omogućava da maksimizira svoju ciljnu funkciju. Optimalno efikasan sistem privrede omogućava stalna pomeranja i poboljšanja položaja svih učesnika i ta pomeranja traju do tačke kad nikakva dalja preraspodjela dobara niti realokacija činilaca ne može da poveća efikasnost. To je tačka optimalne (statične) ravnoteže i pune alokativne efikasnosti (Pareto optimum). **Mikro efikasnost** u preduzeću posmatra se obično kao tehnički, a ne kao ekonomski problem. Ovo se objašnjava težnjom ka maksimizaciji profita koja u tržišnoj privredi primorava sve učesnike na maksimalnu mikro efikasnost. Neiskorišćene rezerve u proizvodnim mogućnostima Libenštajn naziva x-efikasnost (mikro neefikasnost) i po njemu efekti makro neefikasnosti zbog pogrešne alokacije između preduzeća neuporedivo su manji od efekata x-efikasnosti!

Merenje **statične efikasnosti** podrazumjeva izračunavanje produktivnosti rada, kapitala i globalne produktivnosti. Teško je izmeriti ovu efikasnost jer je potrebno

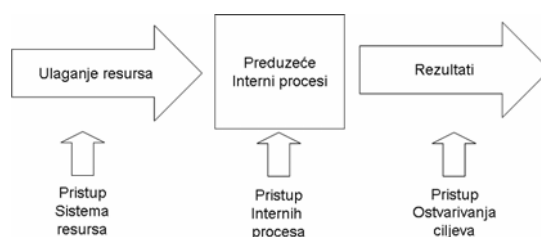
poznavanje potencijalnog obima proizvoda/usluge koji bi mogao da se ostvari ako su svi resursi iskorišćeni. **Dinamička efikasnost** meri se promenama koeficijenta (ekonomski rezultat u odnosu na količinu upotrebljenih resursa) u vremenu. Dinamička efikasnost meri se stepenom u kom ukupni proizvod/usluga raste brže nego što raste ulaganje u kapital i rad. Faktorska produktivnost T_p je razlika između stope rasta $DP(Q)$ i zbirnog doprinosa rada i kapitala rastu: $T_p = Q - (w_k K + w_l L)$. Treba imati u vidu metodološki problem cena kao ponderacionih veličina.

U ovom radu opisani su osnovni ekonomski principi na kojima se zasnivaju podsticajni metodi regulacije poštanskog tržišta. Kod određivanja parametra za poboljšanje efikasnosti rada, kao jednog od najznačajnijih parametara za primenu podsticajnih metoda, istaknut je značaj uporednih analiza („benchmarking“) poštanskih operatora.

3. Proizvodna efikasnost poštanskih operatora

Tradicionalni pristupi efikasnosti podrazumevaju parcijalno merenje uspeha preduzeća/operatora i polaze od faze procesa reprodukcije tj. stvaranja vrednosti (Slika 2.). Tri osnovna pristupa su:

- **Pristup ostvarenja ciljeva** je najčešće korišćeni pristup. Ovaj pristup polazi od toga da je operator ciljno orjentisano preduzeće i da teži realizaciji svojih ciljeva. Polazi se od identifikacije **zvaničnih ciljeva** (formalno doneti, teško merljivi, globalni, dugoročni) i **operativnih ciljeva** (precizni, kratkoročni, lako se kvantifikuju, odnose se na resurse, tržište, zaposlene itd.).
- **Pristup sistema resursa** okrenut je ulazima u sistem i polazi od sposobnosti preduzeća/operatora da pribavi retke i vredne resurse iz okruženja. Kao pokazatelji efikasnosti javljaju se: pregovaračka snaga preduzeća, mogućnost redovnog odvijanja operativnih aktivnosti, sposobnost odgovora na promene u okruženju.
- **Pristup internih procesa** ne uzima u obzir okruženje. Preduzeće/operator je efikasno ukoliko su procesi prijatni i uhodani, zaposleni zadovoljni, a aktivnosti usklađene. Ocena uspeha u ovom slučaju je suviše subjektivna, a pokazatelji koji se prate mogu se svrstati u dve grupe: ljudski odnosi, kultura i atmosfera; i pokazatelji efikasnosti (produktivnost, ekonomičnost, rentabilnost).

Slika 2. Tradicionalni pristupi efikasnosti

Savremene pristupe efikasnosti karakteriše kompleksno merenje i kombinacija više pokazatelja efikasnosti. Karakteristična su dva pristupa:

- **Pristup stejkholdera** koji se svodi na merenje stepena zadovoljenja potreba stejkholdera preduzeća (vlasnici, zaposleni, kupci, kreditori, dobavljači, vlada i

slično); Prvi korak je definisanje ključnih stejkholdera; Drugi korak je utvrđivanje najvažnijih ciljeva i interesa stejkholdera; Treći korak je merenje stepena zadovoljenja ciljeva i interesa stejkholdera.

- **Pristup konkurentskih vrednosti** polazi od tri vrednosne dimenzije kriterijuma efikasnosti koji podrazumevaju: fokus preduzeća (interni, eksterni) struktura preduzeća (stabilnost, fleksibilnost), ciljevi i sredstva ostvarivanja ciljeva.

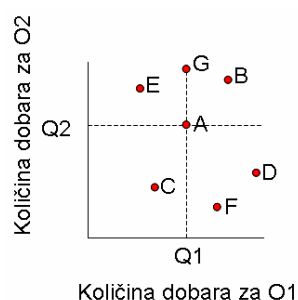
4. Ekonomija blagostanja i alokativna efikasnost poštanskih operatora

Normativna ekonomija ili ekonomija blagostanja bavi se vrednosnim procenama i koristi ih da bi preporučila željene politike. Mnogo toga u ekonomiji se svodi na usaglašavanje ciljeva efikasnosti i pravičnosti. Potrebno je istražiti razloge tržišnih otkaza koji dovode do neefikasnosti, i kako država može da interveniše radi unapređenja tržišta poštanskih usluga.

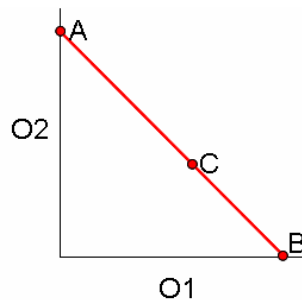
Ekonomija blagostanja bavi se normativnim pitanjima. Ona ne opisuje kako privreda, u našem slučaju poštanski sektor, funkcioniše, već procenjuje koliko dobro ona funkcioniše. Kada se radi o ekonomiji blagostanja dva pitanja se nameću. Jedno pitanje se odnosi na pitanje alokativne efikasnosti, a drugo na pitanje horizontalne i vertikalne jednakosti korisnika i operatora. Horizontalna jednakost (HJ) podrazumeva isti tretman prema istim korisnicima/operatorima. HJ isključuje diskriminaciju među korisnicima/operatorima sa istim ekonomskim karakteristikama i učinkom. Vertikalna jednakost (VJ) podrazumeva različit tretman različitih korisnika/operatora da bi se smanjile posledice "urođenih" razlika. VJ je princip Robina Huda, princip uzimanja od bogatih i davanja siromašnim. Problem redistribucije resursa, odnosno VJ, je često predmet nesuglasica među korisnicima/operatorima.

Alokacija resursa podrazumeva potpuni opis toga ko šta radi i ko šta dobija. Moguće alokacije zavise od raspoložive tehnologije i resursa u privredi. Krajnja vrednost alokacije zavisi od potrošačkih ukusa koji pokazuju koliko korisnici/operatori vrednuju ono što dobijaju. Alokaciju u poštanskom sektoru posmatramo na nivou operatora i korisnika poštanskih usluga. U prvom slučaju razmatramo nivo poštanskih operatora i alokaciju dobara (tržište, dopunsko finansiranje) na nivou operatora.

Na slici 3. prikazana je privreda koju čine dva poštanska operatora (O1 i O2). Inicijalna alokacija u tački A, Operatoru O1 omogućuje količinu dobara Q1, a O2 količinu dobara Q2. Postavlja se pitanje da li se resursi društva razbaciju? Kada bi društvo moglo obezbediti veću količinu dobara, raspodela u tački B bila bi bolja alokacija za oba operatora (ako se korisnost procenjuju na osnovu količine dobara koju dobijaju). Ako je proizvodnja u tački B moguća, onda je proizvodnja u tački A neefikasna. Pomeranje iz tačke A u C, stavlja oba operatora u nepovoljan položaj, jer ako je proizvodnja u tački A moguća, onda je tačka C neefikasna. Pomeranjem iz tačke A u tačke D, E i F stavlja po jednog operatora u nepovoljniji položaj. Ovakva promena zavisi od toga kako vrednujemo korisnost za O1 u odnosu na O2. Na primer, ako je korisnost za O1 veoma bitna onda možemo da preferiramo tačku F mada se na ovaj način smanjuje korisnost (količina dobara) za O2.

Slika 3. Alokacija dobara za dva operatora

Slika 4. Efikasna granica

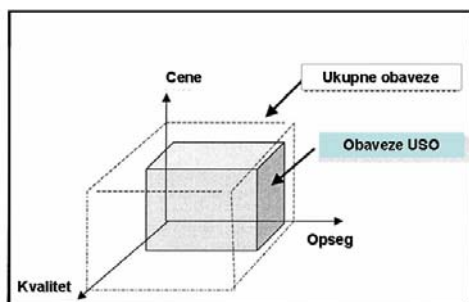
Vrednosne procene jednakosti i pravičnosti utiču na to kako vrednujemo efikasnost. Da bi se razmatranje pravičnosti odvojilo od razmatranja efikasnosti, savremena ekonomija blagostanja koristi ideju Paretove efikasnosti koja je naziv dobila po ekonomisti Vilfredu Paretu. Na slici 3. pomicanje iz tačke A u tačku B (oba operatora su na dobitku) ili iz tačke A u tačku G (O2 je na dobitku, O1 nije na gubitku) predstavlja Paretovo poboljšanje. Ako su B i G ostvarive onda u tački A postoji Paretova neefikasnost. Dakle, za zadati skup zahteva operatora, resursa i tehnologije, alokacija je efikasna u smislu Pareta ako ne postoji druga moguća alokacija koja bi učinila da neki operatori budu na dobitku a drugi da ne budu na gubitku. Pareto kriterijum ne govori ništa o promjenama koje se dešavaju kada se iz tačke A pređe u tačku D. Da bi smo analizirali ovaj slučaj potrebna nam je procena relativne vrednosti koristi za operatore O1 i O2. Pareto princip ima ograničenu primenu kada se alokacije porede na temelju efikasnosti. Ovaj princip omogućava procenu pomeranja u pravcu severoistok i jugozapad (C, B).

Reorganizacijom proizvodnje možemo da dovedemo do toga da se proizvodi bilo gde unutar granice AB (Slika 4.). Unutar granice, Pareto poboljšanje predstavlja svako pomeranje na samu granicu AB, tada svaka tačka unutar granice, predstavlja Pareto neefikasnost. Može da se učini da jedan operator bude na dobitku, a drugi na gubitku, ali sve tačke na granici podrazumevaju Pareto efikasnost. U ovom slučaju, jedan operator može da dobije više, jedino ako drugi dobije manje. Kako u ovom slučaju nije moguć nikakav Pareto poboljšanje, svaka tačka na granici je efikasna u smislu Pareta.

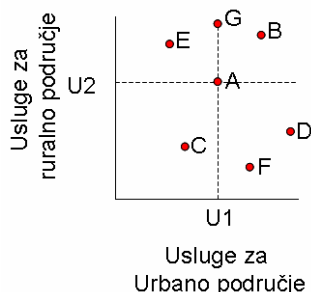
Dakle, društvo ne bi trebalo da se odluči za neefikasnu alokaciju unutar granice. Za koju će se tačku na granici odlučiti zavisi od vrednosne procene relativne vrednosti koristi za operatore O1 i O2, odnosno od procene pravičnosti. Ovde se naravno postavlja pitanje da li liberalizacija poštanskog tržišta može da uspostavi alokaciju koja je efikasna u smislu Pareta ili je ipak potrebna intervencija države.

Slična metodologija mogla bi se primeniti i na alokaciju resursa svih postojećih poštanskih operatora i poštanskih usluga (Slika 5.) na korisnike usluga u ruralnom i u urbanom području (Slika 6.).

Dakle, pri datom nivou resursa i datoj tehnologiji, ima bezbroj Pareto efikasnih alokacija koje se razlikuju kada je u pitanju raspodela blagostanja između operatora (O1 i O2) ili korisnika poštanskih usluga.

Slika 5. Ukupne usluge

Slika 6. Alokacija usluga

U praksi se vlade i regulatorna tela, pa i društvo u celini, stalno suočavaju sa konfliktom pravičnosti i efikasnosti. Distorzija se javlja kada ravnoteža slobodnog tržišta ne izjednačava granični društveni trošak i graničnu društvenu korist. Distorzija dovodi do manjkavosti i neefikasnosti tržišta. Uzroci distorzije i neefikasnosti u poštanskom sektoru su: nesavršena konkurencija (granični troškovi i cene nisu usalašene), eksternalije (divergencija između privatnih i društvenih troškova i koristi) i drugo. Posebna pažnja bi trebala da se posveti eksternalijama. Eksternalije proizvodnje usluga dešavaju se kada jedan proizvođač direktno utiče na troškove proizvodnje drugog proizvođača. Na troškove poslovanja poštanskih operatera znatno utiče nerazvijena saobraćajna infrastruktura i troškovi koji se javljaju pri korišćenju iste.

5. Tehnološko inovativna efikasnost poštanskih operatera

Neki resursi operatera su vredni, retki, skupi za imitiranje i ne mogu se zameniti. Operatori koje raspolazu takvim resursima mogu ostvariti profit veći od normalnog ako uspeju da te resurse zaštite od direktnog pristupa konkurenata. Prema nekim autorima, resursi su sami po sebi izvor održivih konkurentskih prednosti - **pristup zasnovan na resursima**. Drugi polaze od toga da je uloga kompetentnosti razvijenih u preduzeću ključna za profitabilnu upotrebu resursa - **pristup zasnovan na kompetentnostima**. Treći analiziraju koje su to sposobnosti koje su potrebne da bi preduzeće razvila resurse koji su osnova konkurentskih prednosti - **pristup zasnovan na sposobnostima**.

Tokom vremena, poštanski operatori razvijaju **specifične kompetentnosti** koje se odnose na sposobnost da se na odgovarajući način reaguje na zahteve okruženja i korisnika usluga. Kompetentnosti se odnose na organizacione sposobnosti kombinovanja i obnavljanja imovine i sposobnosti sticanja i održavanja konkurentskih prednosti. **Sposobnosti** su resursi poštanskih operatera koji su nevidljivi i implicitni i uključuju znanje, iskustvo i kvalifikacije zaposlenih u firmi i organizacione rutine.

Organizacione rutine su baza aktivnosti poštanskih operatera i omogućavaju laku i efikasnu koordinaciju relativno kompleksnih zadataka. Rutine su obrasci koji se mogu pokazati kao uspešna rešenja za određene probleme, ali i ograničenje za fleksibilnost i sposobnost da se iskoriste nove aktivnosti i inovacije.

Resursi operatera obuhvataju imovinu i sposobnosti. Resursi mogu biti izvor konkurentskih prednosti. Korišćenje sposobnosti zavisi od procesa rutinizacije. Uspešnost ostvarenja performansi poslovanja iznad uobičajenih zavisi od veštine da se upravlja

sposobnostima koje su limitirane okruženjem. Kompetentnost poštanskog operatora uključuje sledeće važne komponente:

- *alokativna kompetentnost* (šta proizvoditi, za koje tržišta i po kojim cenama),
- *transakciona kompetentnost* (da li nešto proizvoditi ili kupiti),
- *funkcionalna kompetentnost* (sposobnost efikasnog upravljanja različitim aktivnostima unutar firme)
- *administrativna kompetentnost* (kako dizajnirati organizacionu strukturu i politiku radi osposobljavanja za postizanje što veće efikasnosti performansi).

Ključne usluge poštanskih operatora su fizičko opredmećenje jednog ili više jezgara kompetentnosti. Ključne usluge su komponente ili podsklopovi koji stvarno doprinose vrednosti finalnih proizvoda/usluga operatora. Novi pristup konkurentskim prednostima poštanski operatora ne može se razumeti korišćenjem analitičkih metoda i tehnika razvijenih pre tridesetak godina kada je konkurencija bila prvenstveno vezana za teritoriju države i posredna, a svi ključni učesnici koristili isti menadžment pristup.

Poštanski operatori se ne posmatraju kao portfolio proizvoda i portfolio biznisa, nego pre svega kao portfolio kompetentnosti. Ukoliko operator uspe da prednjači u izgradnji jezgra kompetentnosti, on će gotovo sigurno biti uspešniji u odnosu na svoje konkurente u razvoju novih poslovnih aktivnosti. Ukoliko operator bude uspešniji u osvajanju većeg udela u svetskoj proizvodnji ključnih proizvoda, ona će prevazići konkurente poboljšanjem karakteristika usluga i količnika cene/performance.

Korisno je posmatrati operatora kao stablo koje se grana oko ključnih usluga i jezgara kompetentnosti. Kvalitet i snaga tog korena zavisi od toga koliko dugo operator može sačuvati konkurentnost u datoj poslovnoj aktivnosti ukoliko ne kontroliše određena jezgra kompetentnosti, zatim koja su jezgra kompetentnosti centralna za zadovoljenje registrovanih potreba korisnika, i na kraju koje buduće koristi mogu biti izgubljene ukoliko dođe do gubitka određene kompetentnosti operatora.

Različiti faktori utiču na distribuciju rezultata inovacione aktivnosti operatora, a kao bitne navećemo sledeće grupe ključnih faktora:

- ***Dinamičke sposobnosti*** su one sposobnosti koje omogućavaju da se razumeju i predvide i zatim iskoriste nove povoljne prilike; da se rekonfiguriše i zaštiti imovina i tehnologija radi postizanja održivih konkurentskih prednosti. Konkurentske prednosti se ne odnose samo na vlasništvo nevidljive imovine i ostale komplementarne imovine, nego i na sposobnost njene kombinacije sa ostalim oblicima imovine koji su neophodni radi stvaranja dodatne vrednosti.
- ***Režimi prisvojivosti*** se odnose na faktore okruženja, koji utiču na sposobnost inovatora da prisvoji profit koji je rezultat inovacije. Najvažnije dimenzije ovog režima su karakter tehnologije i efikasnost pravnih instrumenata zaštite. Verovatnoća uspešnog prisvajanja rezultata inovacione aktivnosti je veća kada je tehnologija teška za kopiranje i sistem intelektualne svojine pravnim barijerama uspešno štiti od imitacije.
- ***Komplementarna imovina*** - Aktivnosti kao što su marketing, postprodajna podrška i servisi su skoro uvek neophodni i deo su komplementarne imovine koja je specijalizovana. Odnos komplementarne imovine i režima prisvojivosti utiče na mogućnost ostvarenja profita od inovacione aktivnosti. U mnogim slučajevima, najveći deo koristi od inovacione aktivnosti nije ostvario operator koji se pojavio prvi na tržištu sa novim proizvodom, nego onaj koji je imao odgovarajuću komplementarnu imovinu.

- **Paradigma dominantnog dizajna** - Postoji nekoliko zajedničkih obeležja kod različitih modela inovacija: *promene proizvoda/usluga* (od radikalnih ka inkrementalnim); *promene konkurentske situacije* (od velikog broja operatera ka malom broju, od profitabilnih ka manje profitabilnim); *promene privrednih delatnosti* (od inovacije proizvoda ka inovaciji procesa); *promena poslovanja firme* (od fokusa proizvoda/usluge ka fokusu procesa). Inovacija tokom proizvod/delatnost životnog ciklusa nalazi se u tri osnovne faze. Prva faza je period fleksibilnosti, u kome je preduzeće u traganju za načinom na koji može da kapitalizuje svoje prednosti i učini ih što značajnijim i profitabilnijim. U narednoj fazi, glavni proizvodi/usluge poprimaju obeležja dominantnog dizajna i široko se koriste. U trećoj fazi pune zrelosti ostvaruje se liderstvo u nekoliko osnovnih proizvoda/usluga i tehnologija.

6. Efikasnost tržišta u Srbiji

U Republici Srbiji, na osnovu Zakona o poštanskim uslugama, Republička agencija za poštanske usluge izdala je do sada 28 dozvola za rad poštanskim operatorima. U Srbiji postoji samo jedan javni poštanski operator JP PTT saobraćaja "Srbija" koji ima obavezu da pruži, na celokupnoj teritoriji Srbije, univerzalnu poštansku uslugu. Ostali operatori pružaju komercijalne usluge, uglavnom na celokupnom području Srbije, bez posebnih naknada za kompenzacione fondove, jer oni ne postoje u Srbiji kao vid dopunskog finansiranja univerzalnog servisa.

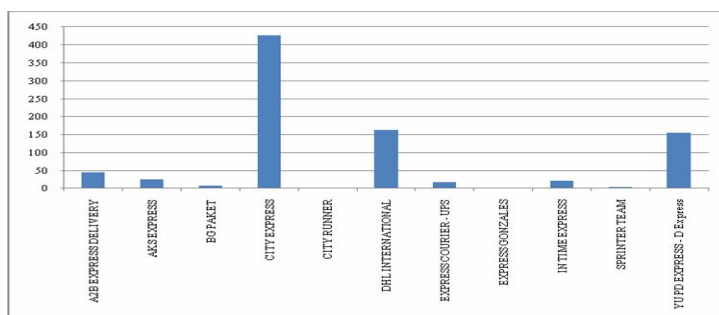
Bez obzira na makro alokativnu raspodelu resursa (tržišta), a prema finansijskim izveštajima koji su dostupni (www.fi.apr.gov.rs), veliki broj komercijalnih operatera u Srbiji beleži loše finansijske rezultate (Tabela 1.) i zapošljava neznatan broj ljudi. Na slici 7. prikazana je alokacija zaposlenih kod odabranih privernih operatera.

Tabela 1. Poslovanje odabranih poštanskih operatera u Republici Srbiji

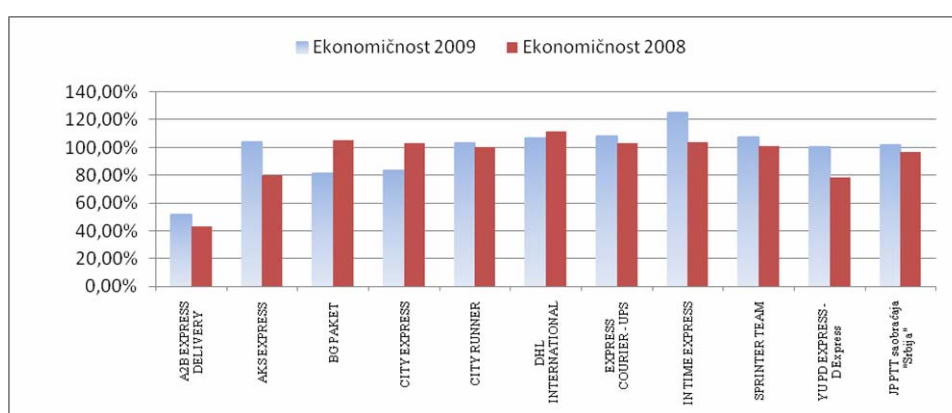
Naziv operatera	Ukupna aktiva 2009.	Ukupna aktiva 2008.	Poslovni prihodi 2009	Poslovni prihodi 2008	Rezultati poslovanja 2009	Rezultati poslovanja 2008	Broj zaposlenih 2009	Broj zaposlenih 2008
A2B EXPRESS DELIVERY	48.705.000,00	39.188.000,00	40.887.000,00	11.605.000,00	-38.061.000,00	-15.094.000,00	44	13
AKS EXPRESS	71.729.000,00	970.000,00	408.648.000,00	1.057.000,00	14.795.000,00	-265.000,00	26	1
BG PAKET	2.221.000,00	1.308.000,00	3.698.000,00	3.578.000,00	-844.000,00	181.000,00	7	6
CITY EXPRESS	439.632.000,00	655.790.000,00	594.535.000,00	762.688.000,00	121.050.000,00	23.762.000,00	426	510
CITY RUNNER	4.522.000,00	4.073.000,00	10.518.000,00	12.124.000,00	283.000,00	17.000,00	2	1
DHL INTERNATIONAL	400.836.000,00	346.481.000,00	896.504.000,00	890.837.000,00	54.362.000,00	90.445.000,00	162	158
EXPRESS COURIER - UPS	26.851.000,00	22.677.000,00	86.992.000,00	80.499.000,00	6.664.000,00	2.609.000,00	18	15
EXPRESS GONZALES	411.000,00	962.000,00	196.000,00	443.000,00	3.000,00	367.000,00	1	1
IN TIME EXPRESS	31.746.000,00	25.517.000,00	51.188.000,00	117.437.000,00	10.237.000,00	4.108.000,00	22	22
SPRINTER TEAM	1.336.000,00	1.041.000,00	3.378.000,00	2.925.000,00	222.000,00	21.000,00	3	3
YU PD EXPRESS - D Express	135.835.000,00	3.702.000,00	192.177.000,00	4.754.000,00	1.012.000,00	-1.300.000,00	155	5
JP PTT saobraćaja "Srbija"	98.728.713.000,00	98.725.431.000,00	17.875.141.000,00	16.701.444.000,00	341.063.000,00	-528.466.000,00	15087	15369
Ukupno	99.892.537.000,00	99.827.140.000,00	20.163.862.000,00	18.589.391.000,00	268.686.000,00	-423.615.000,00	15.953,00	16.104,00

Izvor: Podaci preuzeti sa sajta Agencije za privredne registre

Cilj liberalizacije je povećanje efikasnosti i veća zaposlenost, posebno u privatnom sektoru. Na osnovu podataka kojima se raspolaze može se zaključiti da je realizacija ovih ciljeva još neizvesna.

Slika 7. Alokacija zaposlenih kod privatnih operatera

Slika 8. Ekonomičnost odabranih poštanskih operatera

Radi ilustracije navodimo jedan primer: Privatni poštanski operator AKS Express, dnevno ostvaruju promet od 15.000 paketa, što na godišnjem nivou čini 4,5 miliona pošiljaka. Operator poseduju 300 vozila¹, zapošljavaju 26 radnika (2009.)² i ostvaruje prihod od 408 miliona dinara. Sa stanovišta proizvodne mikro efikasnosti može se zaključiti da je operator proizvodno efikasan (Slika 8.). Sa stanovišta makro alokativne efikasnosti, operator uzima značajno učešće u ukupnom tržištu paketskih usluga (resursi privrede). Radi poređenja navodimo podatak da je javni poštanski operator u toku 2009. godine ostvario obim saobraćaja od 667.000 paketskih i 2.735.000 ekspres pošiljaka (ukupno 3.402.000 pošiljaka, za 24.000 pošiljaka manje nego što je ostavrio 2008. godine), zapošljavao 15.087 radnika i imao obavezu vršenja univerzalne poštanske usluge. Interesantno je i to da javni operator uz niže cene paketskih i ekspres usluga, i manji obim saobraćaja ostvaruje skoro duplo veći prihod od ovih usluga od posmatranog privatnog operatera (753 miliona dinara u toku 2009. godine). Ovakvih primera je u Srbiji više, a za detljinu analizu tržišta potrebni su relevantni i sveobuhvatni podaci, kako bi se efikasnost i pravičnost ravnomerno alocirali na postojeće operatore. Na slici 8. Prikazan je stepen ekonomičnosti odabranih poštanskih operatera. Ekonomičnost je

¹ www.aks-sabac.com

² www.fi.apr.gov.rs

tradicionalan pokazatelj efikasnosti poslovanja operatora. Veliki broj operatora posluje na samoj granici ekonomičnosti.

7. Zaključak

Merenje efikasnosti poštanskih operatora je od velikog značaja za ekonomiju blagostanja i ekonomski razvoj svake zemlje. Na bazi analize efikasnosti i kompetentnosti poštanskih operatora, jedino ispravno, je donositi odluke o njihovom daljem angažovanju na tržištu poštanskih usluga i obimu usluga koji će im biti poveren. Merenje proizvodne efikasnosti poštanskih operatora nije dovoljno za sveobuhvatan pristup problemu efikasnosti i povećanju efikasnosti celokupnog poštanskog sektora. Veoma značajna je alokacija resursa, koja se meri veličinom tržišta koje je povereno operatoru i finansijskom pomoći radi obezbeđivanja osnovnih poštanskih usluga.

Dugoročan pristup efikasnosti celokupnog poštanskog sektora nije moguć bez detaljne analize tehnološko/inovativne efikasnosti i kompetentnosti poštanskih operatora. Tek pošto se obave analize proizvodne, alokativne i tehnološko/inovativne efikasnosti poštanskih operatora mogu se doneti odluke o njihovom uključivanju na tržište poštanskih usluga. U suprotnom, ulazak na tržište neefikasnih operatora, u uslovima rezervisanog monopola javnog operatora, dovodi poštanski sektor u polje neefikasnosti. Na primer, proizvodno efikasni operatori mogu doprineti neefikasnosti poštanskog sektora, ako njihiva mikro alokacija resursa ne doprinosi ekonomiji blagostanja i efikasnoj makro alokaciji resursa.

Upravo veliki broj neefikasnih operatora, doprinosi globalnom problemu održivosti univerzalne poštanske usluge. Da bi se prevazišao ovaj problem potrebno je više pažnje posvetiti merenju efikasnosti i doprinosa svakog od učesnika na liberalizovanom poštanskom tržištu.

Literatura

- [1] David Begg, Stenley Ficher, Rudiger Durnbusch, "Economics", Datastatus, Beograd, 2010.
- [2] Maria José Iturralde, Cipriano Quirós, "Analysis of efficiency of the European postal sector", National Journal of Production Economics, Volume 114, Issue 1, July 2008, Pages 84-90,
- [3] www.fi.apr.gov.rs
- [4] www.posta.rs

Abstract: *This paper examines the competitiveness of public and private postal operators, in terms of productive, allocative and innovative efficiency. The aim of this study is to examine the existing and desired efficiency of the operator to meet the overall need for postal services in Serbia.*

Keywords: *efficiency, postal operators*

COMPETITIVENESS OF POSTAL OPERATOR IN VIEW OF THE EFFICIENCY

Dragana Šarac, Ivana Bajić